

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CONSTITUTIONAL LAW/
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО**

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.1-3-10>

ՆԱՐԵԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ,
ՀՀ քննչական կոմիտեի Երևան քաղաքի քննչական վարչության
Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների քննչական
առաջին բաժնի քննիչ, երկրորդ դասի խորհրդական*

NAREK HARUTYUNYAN

*Applicant of YSU Criminal Law Chair,
Investigator of the 1st Investigation Division of Kentron and Nork-Marash
Administrative Districts of the Investigation Department of Yerevan
City of the RA Investigative Committee, 2nd Class Counselor*

НАРЕК АРУТЮНЯН

*соискатель кафедры уголовного права ЕГУ,
следователь 1-го следственного отдела административных районов
Кентрон и Норк-Мараш следственного управления города Еревана
Следственного комитета РА, советник 2-го класса*

**ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ ԷՈՒԹՅԱՆ, ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ԵՎ
ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

ON THE ESSENCE, TYPES AND FORMS OF POPULATION MIGRATION

**О СУЩНОСТИ, ВИДАХ И ФОРМАХ ПРОЯВЛЕНИЯ МИГРАЦИИ
НАСЕЛЕНИЯ**

Ներածություն

Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) գլխավոր քարտուղար Քոֆի Անանի «2002 թվականի միջազգային միգրացիայի մասին» զեկույցում արդարացիորեն նշվում էր, որ բնակչության վայրը փոխելու ձգտումը մշտապես եղել է մարդու հիմնական բնութագրիչներից մեկը: «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի» ընդունմամբ մարդու տեղաշարժի ազատության իրավունքը միջազգային ճանաչում է ստացել¹: Մասնավորապես, այդ Հռչա-

¹ Տես ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի զեկույցը «2002 թ. միջազգային միգրացիայի մասին»՝ <http://un.org/esa/population/publications/ittmig2002/ittmigrep2002.htm>:

կազմի² 13-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ազատորեն տեղից տեղ փոխադրվելու և բնակավայր ընտրելու ամեն մի պետության սահմաններում:

2. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի լքելու ցանկացած երկիր, ներառյալ նաև սեփականը, և վերադառնալու իր երկիրը»:

Գլոբալացման դարաշրջանում միջազգային միգրացիայի՝ որպես զարգացման նշանակալի գործոնի դերը և կարևորությունն առավել ակնհայտ են դառնում: Տվյալ հանգամանքը հատկապես արտահայտվում է պետությունների միջև մարդկային կապիտալի՝ որակավորված աշխատուժի համար ծավալվող մրցակցային պայքարում: Բնականաբար, այդ մրցակցությունում չպարտվելու համար անհրաժեշտ է ապահովել ժամանակակից պատշաճ միգրացիոն քաղաքականություն³:

Հիմնական հետազոտություն

Բնակչության միգրացիան բավականին բարդ և բազմաբովանդակ գործընթաց է, որը պայմանավորված է տարատեսակ քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, իրավական, կազմակերպակառավարչական, հոգեբանական և այլ գործոններով: Դրա ծավալներն ամբողջ աշխարհում էականորեն ընդլայնվել են հատկապես վերջին տարիներին, ինչը գլխավորապես աշխարհի տարբեր հատվածներում զինված հակամարտությունների արդյունք է:

Յուրաքանչյուր երկրի բնակչության թվաքանակը փոխվում է ոչ միայն բնական (վերարտադրության, սերնդափոխության), այլև մեխանիկական շարժի՝ միգրացիայի (գաղթերի) շնորհիվ: Ընդ որում՝ արտագաղթողների և ներգաղթողների գումարն արտահայտում է միգրացիայի ընդհանուր, իսկ տարբերությունը՝ զուտ մեծությունը: Միգրացիաները կարևոր դեր են կատարել մարդկության պատմության մեջ. նրանց հետ են կապված բնակեցման, հողի տնտեսական յուրացման, արտադրողական ուժերի զարգացման, ռասաների, ժողովուրդների ու լեզուների կազմավորման և աշխարհով մեկ տարածման գործընթացները⁴:

Մասնագիտական գրականության մեջ միգրացիան (լատիներեն՝ migratio, migro, ինչը թարգմանաբար նշանակում է՝ գաղթ, վերաբնակեցում) ընդունված է հասկանալ որպես բնակչության բռնի կամ կամավոր տեղաշարժ մի երկրից մյուսը կամ նույն երկրի ներսում՝ կապված մշտական կամ ժամանակավոր բնակավայրը փոխելու հետ: Ընդ որում՝ որոշակի հանգամանքներով պայմանավորված՝ ընդունված է տարբերել արտաքին (միջմայրցամաքային և միջպետական) և ներքին (ներպետական) միգրացիաներ, այդ թվում՝ միջշրջանային և գյուղական բնակավայրերից բնակչության վերաբնակեցումը քաղաքներում⁵:

2022 թվականի դրությամբ համաշխարհային ցուցանիշներով հաշվարկվել են շուրջ 281 միլիոն միջազգային միգրանտներ, որոնք կազմում են երկրի ընդհանուր բնակչության 3,6 %-ը: Մասնավորապես, խոսքն այն մարդկանց մասին է, որոնք ապրում և աշխատում են այն երկրների սահմաններից դուրս, որտեղ ծնվել են: Վերջիններիս վերաբնակեցման հիմնական

² Ընդունվել է հռչակվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1948 թվականի դեկտեմբերի 10-ի 217 Ա (III) բանաձևի համաձայն:

³ Տե՛ս նաև *Денисенко М. Б., Фурса Е. В., Хараева О. А., Чудиновских О. С., Миграционная политика в зарубежных странах и Российской Федерации: опыт сравнительного анализа. М.: Институт экономики переходного периода, 2003, էջ 3:*

⁴ Տե՛ս <https://www.imdproc.am/p/ashkharhagrutyun/7-dasaran/ashkharhi-bnakchutyuny-17914/bnakchutyun-teghabashkhum-17917/re-98d6adce-cc23-473d-9003-bc40622e3cff>:

⁵ Տե՛ս նաև՝ *Մորադյան Յու.*, Հասարակական աշխարհագրության հանրագիտակ բառարան, Եր., «ՄՈԱ» հրատ., 2008:

պատճառներից մեկն իրենց և իրենց երեխաների համար ավելի լավ կյանքի ձգտումն է: Ընդ որում, պատմությունը վկայում է, որ միգրանտները, որպես կանոն, էական ներդրում են ունենում ինչպես իրենց ծագման, այնպես էլ ընդունող երկրների զարգացման մեջ⁶:

Միգրացիոն տարբեր գործընթացներ, բնականաբար, առնչվում են նաև Հայաստանի Հանրապետությանը: Մասնավորապես, «Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կառավարման հայեցակարգը և գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 20.05.2021 թ. թիվ 801-Լ որոշման Հավելված 1-ի 8-րդ կետում նշվում է՝ «Ինչպես որջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում տարեցտարի ակտիվանում են միգրացիոն հոսքերը՝ լինեն դրանք ներգաղթի, թե արտագաղթի, կամավոր, թե հարկադիր, օտարերկրացիների, թե հայրենակիցների: 1990-ականների սկզբին Հայաստանը տարբեր գնահատականներով ունեցավ շուրջ 1.000.000 բնակչի արտահոսք, մի կողմից, և շուրջ 360.000 Ադրբեջանից Հայաստան բնագաղթածների ներհոսք՝ մյուս կողմից: 1990-ականներից մինչև 2018 թ. (բացառությամբ մի կարճ շրջանի) ՀՀ քաղաքացիների արտահոսքը պահպանվել է: 2020 թվականին, ինչպես և նախորդ երկու տարիներին, արձանագրվել է սահմանահատումների՝ ելքերի և մուտքերի դրական մնացորդ՝ շուրջ 12 հազարի չափով: Ընդ որում՝ եթե նախորդ տարիներին ՀՀ քաղաքացիների դեպքում վերոնշյալ ցուցանիշը բացասական էր, իսկ օտարերկրացիներինը դրական, ապա 2020 թվականին պատկերը տրամագծորեն փոխվել էր՝ ՀՀ քաղաքացիների դեպքում մնացորդը + 42,786 էր, իսկ օտարերկրացիների դեպքում - 30.693, ինչը բացատրվում է COVID-19-ով պայմանավորված սահմանափակումներով: 2017-2018 թթ. Հայաստանի տնային տնտեսությունների 8.9 %-ն ունեցել է արտաքին և ներքին միգրացիոն գործընթացներում ներգրավված անդամներ, որոնք կազմել են տնային տնտեսության անդամների 10.9%-ը: Հայաստանից սկիզբ առնող միգրացիոն հոսքերում տասնամյակներ շարունակ գերակայել է սեզոնային աշխատանքային միգրացիան: Յուրաքանչյուր տարի ՀՀ-ում աճում է նաև օտարերկրացիների թիվը: 2019 թվականին կացության տարբեր կարգավիճակներ են ստացել 7986 օտարերկրացիներ, ինչը շուրջ 40 %-ով ավելին է, քան 2015 թվականի նույն տվյալը: 2003 թվականից ի վեր Հայաստանն ընդունում է նաև օտար երկրներից հարկադիր տեղափոխված հայրենակիցների: Այսպես՝ 2003 թվականին Իրաքի Հանրապետությունում վարվող պատերազմական գործողությունների պատճառով Հայաստան է տեղափոխվել և փախստականի կարգավիճակ է ստացել շուրջ 1000 անձ՝ մեծամասամբ հայկական ծագմամբ: 2012 թվականին Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունում սկիզբ առած զինված բախումների հետևանքով Հայաստան է տեղափոխվել շուրջ 20,000 հարկադիր միգրանտ՝ հայկական ծագմամբ: 2014 թվականին Ուկրաինայի հարավում զինված բախումների պատճառով Հայաստանում ապաստան է հայցել շուրջ 200 անձ՝ մեծամասամբ հայկական ծագմամբ: 2020 թվականի սեպտեմբերին Ադրբեջանի Հանրապետության կողմից Արցախի Հանրապետության նկատմամբ սանձազերծված պատերազմի արդյունքում ավելի քան 100.000 հարկադիր տեղահանված մեր հայրենակիցներ ժամանակավորապես տեղափոխվեցին Հայաստանի Հանրապետություն: 2000 թվականից ի վեր դեպի Հայաստան միգրացիոն հոսքերում մեծանում է նաև Հայաստանից մեկնած ՀՀ քաղաքացիների վերադարձի միտումը: 2012-2019 թթ. ընթացքում ԵՄ երկրներից և Ռուսաստանի Դաշնությունից ստացվել են 3380 հետընդունման (ռեադմիսիոն) հայցեր՝ 6581 անձանց մասին, որոնցից 5361 անձանց քաղաքացիությունը հաստատվել է: Միգրացիոն այս ծավալուն և

⁶ Տե՛ս նաև՝ В мире насчитывается примерно 281 млн международных мигрантов // Новости ООН / Мир и безопасность. 14. 2022г. // <https://news.un.org/ru/story/2022/02/1418252>:

բազմատեսակ հոսքերի առկայության պայմաններում միգրացիայի կառավարման քաղաքականության ընդունումն անհրաժեշտություն է»:

Այսպիսով՝ կարելի է եզրակացնել, որ մեր երկրին առնչվող միգրացիոն գործընթացների բնութագրման համար կիրառվող հիմնական ցուցանիշը Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի և Հայաստանի Հանրապետություն մուտքի տարեկան թվերի դինամիկան է:

Այդ առումով հետաքրքրարժան են պաշտոնական վիճակագրական այն տվյալները, որոնք վերաբերում են սահմանահատումներին՝ ըստ տարեթվերի և միգրանտների քաղաքացիության: Ընդ որում, օտարերկրացիների պարագայում, այդ տեսանկյունից, հարկ է հասկանալ նաև քաղաքացիություն չունեցող անձանց: Մասնավորապես, ՀՀ ՆԳՆ միգրացիայի և քաղաքացիության ծառայության տվյալներով՝ 2015-2023 թթ. ժամանակահատվածում արձանագրվել է՝ ըստ քաղաքացիության ՀՀ պետական սահմանի հատումների հետևյալ շարժընթացը (տե՛ս Աղյուսակ 1-ը):

Աղյուսակ 1.

**Ըստ քաղաքացիության սահմանահատումների դինամիկան ՀՀ-ում՝
2015-2023 թթ. ժամանակահատվածում**

Տարի	ՀՀ քաղաքացի			Օտարերկրացի			Ընդամենը		
	մուտք	ելք	սալդո	մուտք	ելք	սալդո	մուտք	ելք	Սալդո
2015	1,562,582	1,610,250	-47,668	1,146,687	1,142,444	4,243	2,709,269	2,752,269	-43,425
2016	1,665,350	1,719,381	-54,031	1,201,650	1,195,789	5,861	2,867,000	2,915,170	-48,170
2017	1,927,273	1,963,474	-36,201	1,470,864	1,461,572	9,292	3,398,137	3,425,046	-26,909
2018	2,146,738	2,151,323	-4,585	1,610,449	1,590,546	19,903	3,757,187	3,741,869	15,318
2019	2,392,893	2,399,422	-6,529	1,926,725	1,909,690	17,035	4,319,618	4,309,112	10,506
2020	497,340	454,554	42,786	415,871	446,564	-30,693	913,211	901,118	12,093
2021	689,221	762,792	-73,571	940,670	910,973	29,697	1,629,891	1,673,765	-43,874
2022	1,479,798	1,507,739	-27,941	1,914,573	1,847,900	66,673	3,394,371	3,355,639	38,732
2023	1,972,135	2,008,647	-36,512	2,792,139	2,785,121	7,018	4,764 274	4,793,768	-29,494

Ներկայացված վիճակագրական ցուցանիշներից կարելի է հետևություն անել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում 2015-2019 թվականներին ընդհանուր միգրացիան (բոլոր արտագաղթողների և ներգաղթողների գումարը) անընդհատ աճում է (2015 թ.՝ **5 մլն. 461 հազ. 538**, 2016 թ.՝ **5 մլն. 782 հազ. 170**, 2017 թ.՝ **6 մլն. 823 հազ. 183**, 2018 թ.՝ **7 մլն. 499 հազ. 056** և 2019 թ.՝ **8 մլն. 628 հազ. 730**): Մինչդեռ 2020 թվականին արձանագրվում է տվյալ ցուցանիշի կտրուկ նվազում (1 մլն. 814 հազ. 329): Հետագայում, սակայն, ընդհանուր միգրացիան կրկին աճում է (2021թ.՝ **3 մլն. 303 հազ. 656**, 2022թ.՝ **6 մլն. 750 հազ. 010** և 2023թ.՝ **9 մլն. 558 հազ. 042**): Ընդ որում, եթե 2015-2017 թվականներին մեր երկիր ընդհանուր մուտքերի և ելքերի սալդոն բացասական է եղել (ելքերը գերազանցել են մուտքերին), ապա 2018-2020 թվականներին պատկերը փոխվել է: Բայցևայնպես, 2021 թվականին կրկին արձանագրվել է տվյալ ցուցանիշի բացասական արդյունք, մինչդեռ 2022 թվականին՝ դրական: 2023 թվականին, սակայն, Հայաստանի Հանրապետություն ընդհանուր մուտքերի և ելքերի սալդոն դարձյալ արձանագրել է բացասական ցուցանիշներ:

Հետաքրքրարժան է նաև քննարկվող ժամանակահատվածում ՀՀ-ում սահմանահատումների շարժընթացն ըստ քաղաքացիության: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիների պարագայում մուտքերի և ելքերի տարբերությունը, որպես կանոն, բացասական է, իսկ օտարերկրացիներին՝ դրական: Բացառություն է կազմում 2020 թվականը, երբ ՀՀ քաղաքացիների մուտքերի և ելքերի սալոն կազմել է **+ 42 հազ. 786**, իսկ օտարերկրացիներին՝ **- 30 հազ. 693**: Տվյալ հանգամանքը, ինչպես արդեն նշվել է, գլխավորապես բացատրվում է COVID-19-ով պայմանավորված սահմանափակումներով:

Միևնույն ժամանակ, Ի. Ա. Ալեշկովսկու և Վ. Ա. Իոնցևի կարծիքով, միգրացիան բավականին ընդարձակ և բազմաբովանդակ երևույթ է, որի բաղադրիչների դասակարգումը հիմնվում է բազմաթիվ բնութագրիչների վրա: Մասնավորապես, ըստ համապատասխան հատկանիշների, հեղինակներն առաջարկում են առանձնացնել դրա հետևյալ տեսակները (տե՛ս աղյուսակ 2-ը)։

Աղյուսակ 2.

Միգրացիայի տեսակները⁷

Աշխարհագրական հատկանիշով	Գործառույթային հատկանիշով	Ըստ փնդողության	Ըստ շարժառիթների	Օրինականության Հատկանիշով
արտաքին	աշխատանքային	ժամանակավոր	սոցիալ – տնտեսական	լեգալ (օրինական)
ներքին	մշակութային – կենցաղային	ճոճանակային (ռեգուլյար)	քաղաքական	ոչ լեգալ (անօրինական)
—	ծառայողական (գործուղումներ)	մշտական	կրոնական	—
—	ուսումնական	սեզոնային	ընտանեկան – կենցաղային	—

Մեր հետազոտության շրջանակում այդ առումով առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում միգրացիայի **արտաքին** և, հատկապես՝ **անօրինական** տեսակները: Բանն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգիրքը պատասխանատվություն է սահմանում, մի դեպքում, օտարերկրյա քաղաքացու կամ քաղաքացիություն չունեցող անձի **մուտքը Հայաստանի Հանրապետություն**, Հայաստանի Հանրապետությունում նրա գտնվելը կամ **Հայաստանի Հանրապետության փարածքով փարանցումը (փեղափոխումը)** շահադիտական նպատակով **ապօրինի** կազմակերպելու (հոդված 470-ի 1-ին մաս), մյուս դեպքում՝ անձի՝ **Հայաստանի Հանրապետությունից ելքը, օփարերկրյա պետություն մուտքը** կամ օտարերկրյա պետությունում գտնվելը շահադիտական նպատակով **ապօրինի** կազմակերպելու (հոդված 470-ի 2-րդ մաս) համար: Ընդ որում, անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համապատասխան դրսևորումների համար քրեական պատասխանատվություն է նախատեսված նաև բազմաթիվ այլ պետություններում: Դրանց հատուկ անդրադարձ կկատարվի սույն աշխատության ենթաբաժնույն 1.3-ում:

Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ անօրինական միգրանտի կարգավիճակում անձը կարող է հայտնվել թե՛ անօրինական ճանապարհով երկիր մուտք գործելու (մուտք առանց

⁷ Տե՛ս *Алешковский И.А., Ионцев В.А.*, Нелегальная миграция в глобальном мире: масштабы, последствия, противодействие // International Journal for Demographic and other social studies. М., 2014. – № 11, էջ 7:

օրենսդրությամբ սահմանված փաստաթղթերի, կեղծ փաստաթղթերի ներկայացում, մուտք երկիր ոչ սահմանային անցակետերով և այլն), և թե՛ օրինական ճանապարհով երկիր մուտք գործելու, սակայն թույլատրելի ժամկետից ավելի մնալու կամ առանց համապատասխան թույլտվության աշխատելու պարագայում⁸:

Մասնագիտական գրականության մեջ արդարացիորեն նշվում է, որ այսօրվա դրությամբ անօրինական միգրացիան հանդիսանում է կայուն և լայնածավալ երևույթ, որը բացասական լուրջ ազդեցություն ունի ժամանակակից աշխարհի բազմաթիվ երկրների սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական գործընթացների վրա: Այդ կապակցությամբ իրականացված սոցիոլոգիական համապատասխան հարցումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ բացասական մի շարք այլ երևույթների հետ մեկտեղ, ոչ լեգալ միգրացիան արդի զարգացած երկրների մեծամասնության բնակչությանը լրջորեն մտահոգող առավել սուր խնդիրներից է⁹:

Հարկ է նշել նաև, որ քննարկվող երևույթի անօրինական տեսակն անհրաժեշտ է տարբերել հարկադրված միգրացիայից: Մասնավորապես, վերջինի պարագայում, ի տարբերություն անօրինական միգրացիայի, բնակության վայրը փոխելու որոշում կայացրած անձն ապահովում է բոլոր այն պահանջների կատարումը, որոնք նախատեսված են իր պլանավորած ընդունող երկրի օրենսդրությամբ: Մինչդեռ անօրինական միգրացիան բնութագրվում է ծագման երկրից ելքի, ընդունող երկիր մուտքի կամ ընդունող երկրում գտնվելու կամ այդ երկրով տեղափոխման (տարանցման) համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով, կամ ելքի, մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման համար պատշաճ թույլտվություն ստանալու նպատակով կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնելով¹⁰:

Միգրացիոն քաղաքականության զարգացման միջազգային կենտրոնի Արևելյան ներկայացուցչության տնօրեն Մարտայն Պլյումն այդ կապակցությամբ արդարացիորեն նշում է, որ թե՛ օրինական և թե՛ անօրինական միգրատները կարող են էական ազդեցություն ունենալ ինչպես ծագման, այնպես էլ նպատակակետ երկրների զարգացման վրա: Այնուամենայնիվ, նրանց անօրինական կարգավիճակն էապես սահմանափակում է տվյալ ազդեցությունը: Մասնավորապես՝

- այն զգալիորեն նվազեցնում է հավանական եկամուտները՝ սահմանափակելով նաև դրամային փոխանցումների ծավալը,
- նման կարգավիճակը նպաստում է բնակվելուն և տեղաշարժվելուն ուղղված նյութական և ոչ նյութական ծախսերի ավելացմանը՝ առավել խոցելի դարձնելով միգրանտներին,
- այն լուրջ բարդություններ է ստեղծում ընտանիքի անդամների հետ վերամիավորվելու տեսանկյունից,
- անօրինական միգրացիան նպաստում է հյուրընկալող հասարակություններում միգրացիոն գործընթացների վերապերյալ խեղաթյուրված պատկերացումների ձևավորմանը,
- այն խաթարում է հանրային անվտանգությունը՝ կազմակերպված հանցավորության, բռնության և կոռուպցիայի հետ կապակցվածության պատճառով,

⁸ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս՝ Ընդհանուր տեղեկություններ անօրինական միգրացիայի վերաբերյալ / ՀՀ ՆԳՆ միգրացիայի և քաղաքացիության ծառայության պաշտոնական կայքէջ, հղում՝ <https://www.migration.am/illegal-migration>:

⁹ Տե՛ս՝ *Алешковский И.А.*, Нелегальная миграция как феномен глобального мира // Век глобализации. 2014. № 2, էջ 130:

¹⁰ Այդ մասին առավել մանրամասն տե՛ս նաև՝ *Михлин А.А.*, Нелегальная миграция: вызовы и угрозы безопасности на европейском континенте // Военная мысль / Военно-теоретический журнал Министерства обороны РФ. 2017 // <https://limited-vm.ric.mil.ru/Statii/item/117169/>, *Лянной В.А.*, К вопросу об определении понятия нелегальная миграция // Юридический журнал «Пробелы в российском законодательстве». 2011. № 2, էջեր 64-65:

– դրա անօրինական դրսևորումներն էապես մասսում են բարեխիղճ ճանապարհորդների շահերին, քանզի դրանով պայմանավորված՝ ընդունող երկրներում զգալիորեն խստացվում են հսկողության համապատասխան ընթացակարգերը¹¹:

Միաժամանակ, հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտների վրա անօրինական միգրացիայի իրական ազդեցությունը բացահայտելու և դրա հիման վրա միգրացիոն գործընթացների կարգավորմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը կատարելագործելու, ինչպես նաև բացասական քննարկվող երևույթին հակազդելու միջոցառումների արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է պատշաճ գնահատել անօրինական միգրացիայի ծավալներն ու կառուցվածքը: Մինչդեռ այդ առումով ժամանակակից աշխարհում առկա են մի շարք խոչընդոտներ: Դրանց շարքում մասնագետներն առանձնացնում են, մասնավորապես՝ հասկացութային միասնական ապարատի բացակայությունը, անօրինական միգրանտների քանակի հաշվարկման և գնահատման մեթոդների ոչ բավարար մշակվածությունը և այլն¹²:

Եզրակացություն

Ամփոփելով բնակչության միգրացիայի էության, տեսակների և դրսևորման ձևերի հետ կապված հարցերի քննարկումը՝ հարկ ենք համարում առանձնացնել հետևյալ եզրակացությունները.

– Մարդկանց միգրացիաները կարևոր դեր են կատարել մարդկության պատմության մեջ. նրանց հետ են կապված բնակեցման, հողի տնտեսական յուրացման, արտադրողական ուժերի զարգացման, ռասաների, ժողովուրդների ու լեզուների կազմավորման և աշխարհով մեկ տարածման գործընթացները:

– Միգրացիան հասկացվում է որպես բնակչության բռնի կամ կամավոր տեղաշարժ մի երկրից մյուսը կամ նույն երկրի ներսում՝ կապված մշտական կամ ժամանակավոր բնակավայրը փոխելու հետ: Ըստ այդմ, ընդունված է տարբերել արտաքին (միջմայրցամաքային և միջպետական) և ներքին (ներպետական) միգրացիաներ, այդ թվում՝ միջշրջանային և գյուղական բնակավայրերից բնակչության վերաբնակեցումը քաղաքներում:

– 2015-2023 թվականներին ՀՀ-ում ընդհանուր միգրացիան (բոլոր արտագաղթողների և ներգաղթողների գումարը) անընդհատ աճել է: Մինչդեռ 2020 թվականին արձանագրվել է տվյալ ցուցանիշի կտրուկ նվազում, իսկ դրան հաջորդող տարիներին՝ զգալի աճ: 2015-2017 թթ. մեր երկիր ընդհանուր մուտքերի և ելքերի սալդոն բացասական է եղել (ելքերը գերազանցել են մուտքերին): Մինչդեռ 2018-2020 թթ. պատկերը փոխվել է: 2021 թվականին, սակայն, կրկին արձանագրվել է տվյալ ցուցանիշի բացասական արդյունք, որը հաջորդ տարիներին դարձյալ փոխվել է դրականով: ՀՀ քաղաքացիների պարագայում մուտքերի և ելքերի տարբերությունը, որպես կանոն, բացասական է, իսկ օտարերկրացիներին՝ դրական: Բացառություն է 2020 թվականը, երբ ՀՀ քաղաքացիների մուտքերի և ելքերի սալդոն կազմել է + 42 հազ. 786, իսկ օտարերկրացիներին՝ - 30 հազ. 693: Տվյալ հանգամանքը գլխավորապես բացատրվում է COVID-19-ով պայմանավորված սահմանափակումներով:

– Աշխարհագրական հատկանիշով ընդունված է տարբերել միգրացիայի արտաքին և ներքին, գործառութայինով՝ աշխատանքային, մշակութային-կենցաղային, ծառայողական (գործուղումներ) և ուսումնական, ըստ տևողության՝ ժամանակավոր, ճոճանակային (ռեզու-

¹¹ Տե՛ս *Плюм М.*, Незаконная миграция: Принудительное применение и международное сотрудничество / Международная конференция «Противодействие незаконной миграции: актуальные вызовы, опыт работы и взаимодействие в современных условиях». Минск, 25-26 апреля, 2013 года.

¹² Տե՛ս, օրինակ՝ *Алешковский И.А.*, Нелегальная миграция как феномен глобального мира, էջեր 130-131:

յար), մշտական և սեզոնային, ըստ շարժառիթների՝ սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, կրոնական և ընտանեկան-կենցաղային, իսկ օրինականության հատկանիշով՝ լեգալ և ոչ լեգալ տեսակները:

– Միգրանտների անօրինական կարգավիճակն ուղեկցվում է բացասական բազմաթիվ երևույթներով. այն զգալիորեն նվազեցնում է եկամուտները՝ սահմանափակելով նաև դրամային փոխանցումների ծավալը, նպաստում է բնակվելուն և տեղաշարժվելուն ուղղված նյութական և ոչ նյութական ծախսերի ավելացմանը՝ առավել խոցելի դարձնելով միգրանտներին, լուրջ բարդություններ է ստեղծում ընտանիքի անդամների հետ վերամիավորվելու տեսանկյունից, նպաստում է հյուրընկալող հասարակություններում միգրացիոն գործընթացների վերապերյալ սխալ պատկերացումների ձևավորմանը, խաթարում է հանրային անվտանգությունը՝ կազմակերպված հանցավորության և կոռուպցիայի հետ կապակցվածության պատճառով:

– Միգրացիայի անօրինական դրսևորումներն էական վնաս են պատճառում բարեխիղճ ճանապարհորդների շահերին, քանզի դրանով պայմանավորված՝ ընդունող երկրներում զգալիորեն խստացվում են հսկողության ընթացակարգերը:

Ամփոփագիր: Հոդվածում քննարկվում են ներկայիս աշխարհում տարածված երևույթներից մեկի՝ միգրացիայի էության, տեսակների և դրսևորման հիմնական ձևերի հետ կապված հարցերը: Նշվում է, որ ընդհանուր առմամբ միգրացիան ընդունված է հասկանալ որպես բնակչության բռնի կամ կամավոր տեղաշարժ մի երկրից մյուսը կամ նույն երկրի ներսում՝ կապված մշտական կամ ժամանակավոր բնակավայրը փոխելու հետ: Այդ առումով պարզաբանվում է, որ միգրացիան լայնածավալ և բազմաբովանդակ երևույթ է, որի բաղադրիչների դասակարգումը հիմնվում է բազմաթիվ բնութագրիչների (օրինակ՝ աշխարհագրական, ֆունկցիոնալ, ժամանակագրական, իրավական և այլն) վրա:

Հետազոտության շրջանակում հատուկ անդրադարձ է կատարվում նաև Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի և Հայաստանի Հանրապետություն մուտքի տարեկան թվերի դինամիկային: Այդ կապակցությամբ նշվում է, որ ՀՀ-ում 2015-2019 թվականներին ընդհանուր միգրացիան անընդհատ աճում է: Մինչդեռ 2020 թվականին արձանագրվում է տվյալ ցուցանիշի կտրուկ նվազում: Հետագայում այն կրկին աճում է:

Հեղինակը հատուկ ուշադրություն է հրավիրում նաև այն հանգամանքի վրա, որ ՀՀ քաղաքացիների պարագայում մուտքերի և ելքերի տարբերությունը, որպես կանոն, բացասական է, իսկ օտարերկրացիներինը՝ դրական: Բացառություն է կազմում 2020 թվականը, ինչը գլխավորապես բացատրվում է COVID-19-ով պայմանավորված սահմանափակումներով:

Annotation. The article discusses issues related to the essence, types and main forms of manifestation of one of the common phenomena in the modern world - migration. It is noted that in general, migration is understood as the forced or voluntary movement of the population from one country to another or within one country, due to a change in permanent or temporary place of residence. In this regard, it is explained that migration is a large-scale and multifaceted phenomenon, and the classification of its components is carried out according to various criteria (for example: geographical, functional, temporary, legal, etc.).

Within the framework of the study, special attention is also paid to the dynamics of the annual number of departures from the Republic of Armenia and entries into the Republic of Armenia. In this regard, it is noted that the overall migration to the Republic of Armenia in 2015-2019 is constantly increasing. Meanwhile, in 2020 a sharp decline in this indicator is recorded. Later it grows back.

The author also draws special attention to the fact that for RA citizens the difference between entries and exits is, as a rule, negative, and for foreigners it is positive. The exception is 2020, which is mainly due to restrictions caused by COVID-19.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с сущностью, видами и основными формами проявления одного из распространенных в современном мире явлений – миграцией. Отмечается, что в целом под миграцией принято понимать вынужденное или добровольное перемещение населения из одной страны в другую или внутри одной страны, в связи с изменением постоянного или временного места проживания. В данной связи разъясняется, что миграция – это масштабное и многогранное явление, а классификация ее составляющих осуществляется по различным признакам (например, географическому, функциональному, временному, правовому и т.п.).

В рамках исследования особое внимание уделяется также динамике ежегодного числа выездов из Республики Армения и въездов в Республику Армения. В этом плане отмечается, что общий процесс миграции в РА в 2015-2019 гг. постоянно увеличивался. Между тем, в 2020 году фиксируется резкое снижение этого показателя. Позже он снова вырастает.

Мы также обращаем особое внимание на то обстоятельство, что для граждан РА разница между въездами и выездами, как правило, отрицательная, а для иностранцев – положительная. Исключением является 2020 г., что главным образом объясняется ограничениями, вызванными COVID-19.

Բանալի բառեր - բնակչության տեղաշարժ, արտաքին միգրացիա, միգրանտ, օրինական (լեգալ) միգրացիա, անօրինական (ոչ լեգալ) միգրացիա, Հայաստանի Հանրապետությունից ելք, Հայաստանի Հանրապետություն մուտք, ելքերի և մուտքերի տարբերություն (սալդո):

Keywords: *population movement, external migration, migrant, legal migration, illegal migration, exit from the Republic of Armenia, entry into the Republic of Armenia, difference (balance) of exits and entries.*

Ключевые слова: *перемещение населения, внешняя миграция, мигрант, законная (легальная) миграция, незаконная (нелегальная) миграция, выезд из Республики Армения, въезд в Республику Армения, разница (сальдо) выездов и въездов.*

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ընդհանուր տեղեկություններ անօրինական միգրացիայի վերաբերյալ / ՀՀ ՆԳՆ միգրացիայի և քաղաքացիության ծառայության պաշտոնական կայքէջ, հղում՝ <https://www.migration.am/illegal-migration>:
2. ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի զեկույցը «2002 թ. միջազգային միգրացիայի մասին»՝ <http://un.org/esa/population/publications/ittmig2002/ittmigrep2002.htm>:
3. Մուրադյան Յու., Հասարակական աշխարհագրության հանրագիտակ բառարան, Եր., «ՄՈԱ» հրատ., 2008:
4. Алешковский И. А., Ионцев В. А., Нелегальная миграция в глобальном мире: масштабы, последствия, противодействие // International Journal for Demographic and other social studies. М., 2014. – № 11.
5. Алешковский И. А., Нелегальная миграция как феномен глобального мира // Век глобализации. 2014. № 2.
6. В мире насчитывается примерно 281 млн международных мигрантов // Новости ООН / Мир и безопасность. 14. 2022г. // <https://news.un.org/ru/story/2022/02/1418252>:
7. Денисенко М. Б., Фурса Е. В., Хараева О. А., Чудиновских О. С., Миграционная политика в зарубежных странах и Российской Федерации: опыт сравнительного анализа. М.: Институт экономики переходного периода, 2003.
8. Лянной В. А., К вопросу об определении понятия нелегальная миграция // Юридический журнал «Пробелы в российском законодательстве», 2011, № 2.
9. Михлин А. А., Нелегальная миграция: вызовы и угрозы безопасности на европейском континенте // Военная мысль / Военно-теоретический журнал Министерства обороны РФ. 2017 // <https://limited-vm.ric.mil.ru/>

Stati/item/117169/.

10. Плюм М., Незаконная миграция: Принудительное применение и международное сотрудничество / Международная конференция «Противодействие незаконной миграции: актуальные вызовы, опыт работы и взаимодействие в современных условиях». Минск, 25-26 апреля, 2013 года.

Հարությունյան Ն. - ՀՀ քննչական կոմիտեի Երևան քաղաքի քննչական վարչության Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների քննչական առաջին բաժնի քննիչ, երրորդ դասի խորհրդական, էլիասցե՝ narek.har.v@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 19.03.2024 թ., տրվել է գրախոսության 19.03.2024 թ., երաշխավորվել է ՀՀ արդարադատության ակադեմիայի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Առաքելյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.04.2024 թ.: